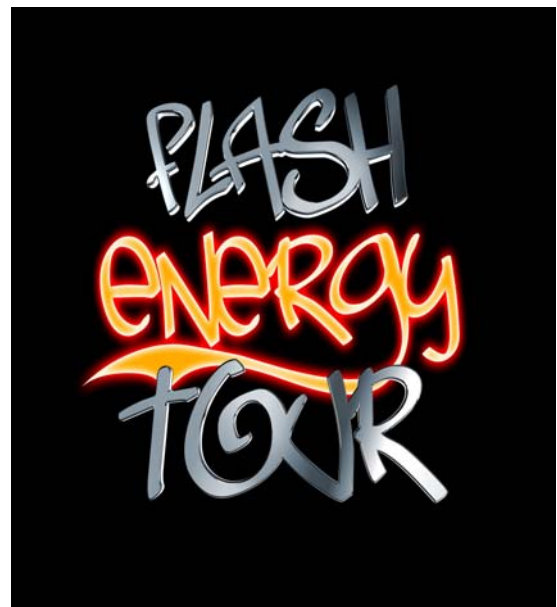
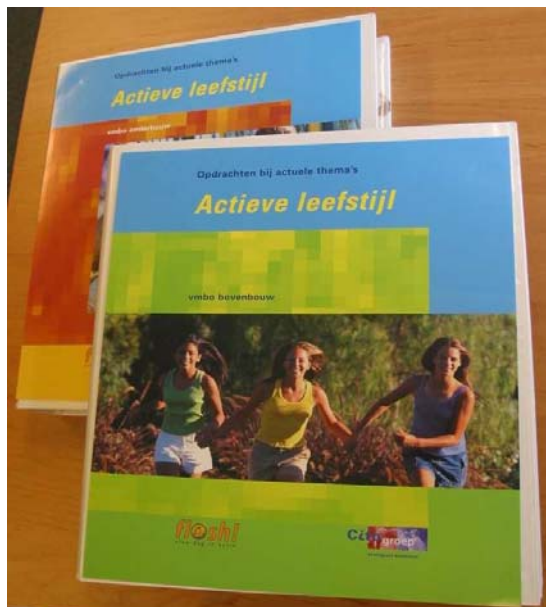

Kwalitatieve evaluatie van de FLASH! vmbo-campagne

Effecten, succesfactoren en verbeterpunten in beeld

Paul Duijvestijn

Kwalitatieve evaluatie van de FLASH! vmbo-campagne

Effecten, succesfactoren en verbeterpunten in beeld

Amsterdam, augustus 2005

Paul Duijvestijn

Met medewerking van:
Michel Ligtenbarg (DSP-groep)
Vanesca Nortan (NISB)

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Vraagstelling	3
1.3	Methodische opzet en respons	5
1.4	Opbouw van het rapport	6
2	Het lespakket 'Actieve Leefstijl'	8
2.1	Afname van, bekendheid met en interesse voor het CITO lespakket	8
2.2	Daadwerkelijk gebruik	9
2.3	Wat vinden scholen en leerlingen ervan?	10
2.4	Samenvattend	11
3	De FLASH! Energy Tour	12
3.1	Belangstelling van vmbo-scholen voor de FET	12
3.2	Bereik van leerlingen met de FET	13
3.3	De FET-sportactiviteiten: ervaringen, succesfactoren en verbeterpunten	14
3.4	Het FET-feest: ervaringen, succesfactoren en verbeterpunten	15
3.5	Samenvattend	18
4	Effecten van FLASH! op scholen	19
4.1	Effecten van FLASH! op CITO-scholen	19
4.2	Effecten van FLASH! op FET-scholen	20
4.3	Wensen en behoeften ten aanzien FLASH!	21
4.4	Samenvattend	23
5	Effecten van FLASH! op leerlingen	24
5.1	Effect van FLASH! op beweegattitude	24
5.2	Effect van FLASH! op beweeggedrag	25
5.3	FLASH!-ideeën van leerlingen zelf	27
5.4	Samenvattend	27
6	Conclusies en aanbevelingen	28

1 Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op de aanleiding voor het onderzoek, de vraagstelling, de methodische opzet en de opbouw van het rapport.

1.1 Aanleiding

Vmbo-leerlingen in beweging brengen. Op een manier die hen boeit. Dat is in het kort wat de FLASH!-campagne voor het vmbo beoogt. Deze campagne is september 2004 van start gegaan en bestaat *op schoolniveau* uit een vakoverstijgend lespakket 'Actieve Leefstijl' en de zogenaamde FLASH! Energy Tour (kortweg FET). De FET is een (pilot)tour langs vmbo-scholen met sport- en beweegclinics en een spectaculair dans- c.q. beweegfeest.

De FLASH! vmbo-campagne draait nu circa een jaar. Een goed moment om te evalueren of het zinvol is de FLASH! vmbo-campagne breder te implementeren en zo ja onder welke condities. DSP-groep is verzocht deze kwalitatieve evaluatie uit te voeren. We beperken ons in deze evaluatie tot de genoemde twee interventies, die hebben plaatsgevonden op schoolniveau: het lespakket 'Actieve Leefstijl' en de FET. Andere elementen van de FLASH! vmbo-campagne, zoals de inzet van het instrument de beweegwijzer op vier populaire jongerensites, laten we dus buiten beschouwing. Hier zet NISB ander onderzoek voor in.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de onderzoeksvraag (paragraaf 1.2) en expliceren we de gehanteerde methodische opzet (1.3). In paragraaf 1.4 tenslotte volgt informatie over de opbouw van het rapport.

1.2 Vraagstelling

De evaluatie moet antwoord geven op de volgende centrale vraag:

Wat heeft de FLASH!-campagne voor het vmbo teweeggebracht bij scholen, hun eventuele samenwerkingspartners en leerlingen en wat zijn daarin bevorderende en belemmerende factoren?

Toelichting: reikwijdte en doel van de evaluatie

De evaluatie richt zich primair op het in kaart brengen van de effecten van de vmbo-campagne op het niveau van de scholen. Met effecten wordt met name bedoeld op vervolgacties, die dankzij FLASH! door de school en/of haar samenwerkingspartners, zoals sportverenigingen en andere sportaanbieders, tot stand zijn of worden gebracht. 'Vervolgacties' dient hierbij ruim opgevat te worden: het kan bijvoorbeeld gaan om sportkennismakingscursussen, om specifieke afspraken tussen school en buitenschoolse sportaanbieders (denk aan lagere contributies voor leerlingen), maar ook bijvoorbeeld om de organisatie van een jaarlijkse FLASH!-week. Op deze manier vindt ook toetsing plaats van een van de centrale doelstellingen van de vmbo-campagne, te weten: "Tachtig scholen die zelfstandig drie of meer FLASH!-activiteiten tot stand brengen."

Daarnaast vindt een beperkte evaluatie op leerlingenniveau plaats. Daarbij gaat het erom een globale indruk te krijgen van hun ervaringen met FLASH! en de gevolgen hiervan voor hun sport- en beweegattitude en –gedrag. Dit levert een exemplarisch beeld op. Dat betekent dat op basis van het onderzoek geen representatieve uitspraken (kunnen) worden gedaan over intentie- of gedragsverandering (meer of beter bewegen) bij vmbo-leerlingen. Dat past niet bij de kwalitatieve

aard van deze evaluatie en bovendien heeft FLASH! daarvoor andere, beter geschikte, methoden ter beschikking (grootschalige landelijke enquête). Naast een kwantitatieve evaluatie, waarbij gekeken wordt naar het aantal scholen dat vervolgcactiviteiten organiseert, vindt ook een kwalitatieve procesevaluatie plaats. Daarbij gaat het met name om de vraag wat ervoor zorgt dat de ene school wel en de andere niet overgaat tot vervolgcactiviteiten en/of waarom het de ene school beter lukt dan de andere om de deelname van leerlingen aan deze vervolgcactiviteiten dan wel aan bestaande activiteiten te stimuleren. Bevorderende en belemmerende factoren komen hier dus in beeld.

Waar mogelijk wordt ook een vergelijking gemaakt tussen scholen die alleen het lespakket 'Actieve Leefstijl' hebben gebruikt en scholen die daarnaast ook hebben deelgenomen aan de FLASH! Energy Tour. Dit om de relatieve bijdrage van beide onderdelen te kunnen bepalen.

Deelvragen

In het verlengde van bovenstaande toelichting en afgeleid van de centrale onderzoeksvraag zijn de volgende deelvragen opgesteld.

CITO-lespakket 'Actieve Leefstijl':

- Hoeveel vmbo-scholen maken gebruik van het lespakket en op welke manier?¹
- Hoe waarden zij het lespakket?
- In hoeverre leidt inzet van het lespakket tot (structurele) binnen- en buitenschoolse vervolgcactiviteiten² en in welke mate nemen leerlingen hieraan deel?
- In hoeverre leidt inzet van het lespakket tot meer deelname van leerlingen aan bestaande activiteiten/het reguliere aanbod?
- Wat is de indruk van leerlingen van het lespakket en wat voor gevolgen heeft het voor hun sport- en bewegattitude en –gedrag (exemplarisch).

FLASH! Energy Tour:

- Is de FET een zinvolle en bruikbare formule als aanjager om scholen (en leerlingen) in beweging te krijgen?
- Hoe waarden de deelnemende vmbo-scholen de FET?
- In hoeverre leidt deelname aan de FET tot (structurele) binnen- en buitenschoolse vervolgcactiviteiten en in welke mate nemen leerlingen hieraan deel?
- In hoeverre leidt inzet van de FET tot meer deelname van leerlingen aan bestaande activiteiten/het reguliere aanbod?
- Wat is de indruk van leerlingen van de FET en wat voor gevolgen heeft het voor hun sport- en bewegattitude en –gedrag (exemplarisch).
- Heeft de FET een meerwaarde?³

Algemeen:

- Om wat voor soort vervolgcactiviteiten gaat het?
- Wat zijn kritische succes- en faalfactoren voor het al dan niet tot stand brengen van vervolgcactiviteiten?

Noot 1 Hierbij gaat het om de vraag hoeveel van de scholen, die het lespakket hebben besteld en afgenomen, er ook daadwerkelijk mee werken. Het CITO-pakket bestaat uit 7 vakken voor de bovenbouw en 4 voor de onderbouw. Van daadwerkelijk gebruik is sprake als een onder- ofwel bovenbouw minimaal 2 vakken van het pakket uitvoert.

Noot 2 'Vulgcactiviteiten' dient, zoals eerder aangegeven, ruim opgevat te worden: het kan bijvoorbeeld gaan om sportkennismakingscursussen, om specifieke afspraken tussen school en buitenschoolse sportaanbieders (denk aan lagere contributies voor leerlingen), maar ook bijvoorbeeld om de organisatie van een jaarlijkse FLASH!-week.

Noot 3 Anders gezegd: zijn de effecten bij scholen die deelnemen aan de FET groter dan bij scholen die alleen het CITO-lespakket inzetten?

- Welke partijen zijn bij de FLASH!- en de vervolgactiviteiten betrokken en op welke manieren of onderdelen vindt samenwerking plaats?
- Wat zijn kritische succes- en faalfactoren aangaande deze samenwerking?
- Wat zijn voor vmbo-scholen bevorderende en belemmerende factoren voor het al dan niet aanhaken op de FLASH!-campagne?
- Aan welke vorm van ondersteuning c.q. welke interventies hebben vmbo-scholen (verder) behoefte in het kader van FLASH!?

Samenvattend

Deze evaluatie is er, kortom, op gericht om de ervaringen die zijn opgedaan met de FLASH!-interventies gericht op vmbo-scholen – het lespakket 'Actieve Leefstijl' en de FLASH! Energy Tour – in kaart te brengen. In de eerste plaats om te toetsen in hoeverre en hoe deze interventies in de praktijk realiseerbaar en werkbaar zijn. In de tweede plaats ook om ervan te leren: onder welke condities en hoe kan hier een vervolg aan worden gegeven?

Daarmee ligt de nadruk in dit rapport op een kwalitatieve 'overall'-evaluatie. Het bevat uitspraken over de sterke en zwakke pijlers van de FLASH! vmbo-campagne. Een beoordeling en effectmeting van de campagne, met uitspraken over veranderingen in het beweeggedrag van vmbo-leerlingen, is niet aan de orde. Daarvoor is het onderzoek te beperkt.

1.3 Methodische opzet en respons

In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen de volgende drie groepen:

- 1 FET-scholen: afname van lespakket 'Actieve Leefstijl' én deelname aan FET
- 2 CITO-scholen: afname van lespakket, géén deelname aan FET
- 3 'Non FLASH!'-scholen: géén afname van lespakket, géén deelname aan FET

Elk van de onderscheiden onderzoeksgroepen vraagt om een specifieke aanpak. Hieronder gaan we derhalve per onderzoeksgroep in op de gebruikte onderzoeksmethoden.

FET-scholen

Het gaat hier om vmbo-scholen die hebben deelgenomen aan de FLASH! Energy Tour. Dit zijn er 13 in totaal: vier in 2004 en negen in 2005. Om een kwantitatieve totaalindruk te krijgen van de effecten van de FET (aantal en soort vervolgactiviteiten, globale succes- en faalfactoren) is een schriftelijke vragenlijst verspreid onder deze 13 scholen. Negen scholen hebben de vragenlijst ingevuld geretourneerd; een respons van 69 procent.

Ten behoeve van de verdieping en de beantwoording van de kwalitatieve deelvragen is daarnaast een viertal 'case studies' uitgevoerd. Per 'case' is een half-gestructureerd interview gehouden met de kartrekker(s) van de FLASH!-activiteiten op en rond de school, zijn korte gesprekken gevoerd met gemiddeld tien leerlingen (exemplarisch) en zijn schriftelijke bronnen (lokaal FLASH!-actieplan, evaluatiegegevens enz.) geanalyseerd. In de selectie van de cases zijn zowel scholen opgenomen waar relatief veel spin-off⁴ is gerealiseerd als scholen waar relatief weinig spin-off tot stand is gekomen. Dit om verschillen goed in beeld te krijgen en inzicht te krijgen in zowel kritische succes- als faalfactoren.

Noot 4 Met 'spin-off' wordt bedoeld op (liefst meetbare) effecten van FLASH!. Daarbij gaat het om vervolgacties die dankzij FLASH! tot stand zijn gebracht en/of om een toegenomen deelname van leerlingen aan het reguliere binnen- of buitenschoolse sportaanbod (meer bewegen).

CITO-scholen

Het gaat hier om scholen of schoollocaties die het lespakket 'Actieve Leefstijl' hebben aangevraagd, maar niet deelnemen aan de FLASH! Energy Tour. Dit zijn er 227. Onder deze 227 scholen is een schriftelijke enquête verspreid. Uiteindelijk hebben 57 scholen de vragenlijst ingevuld geretourneerd; een respons van 25 procent. Doel van de schriftelijke vragenlijst is om inzicht te krijgen in het aantal scholen dat ook daadwerkelijk actief gebruik maakt van het CITO-lespakket, de wijze waarop zij het pakket inzetten en de effecten ervan.

'Non FLASH!'-scholen

De derde onderzoeksgroep bestaat uit scholen, die op geen enkele manier betrokken zijn bij FLASH!. Van deze scholen willen we vooral weten wat hen ervan heeft weerhouden om aan te haken op de FLASH!-campagne. In het kader van een eventuele bredere implementatie van de FLASH! vmbo-campagne is dat een relevante en interessante vraag.

Aangezien het hier gaat om een goeddeels kwalitatieve vraag en bovendien te verwachten valt dat een schriftelijke vragenlijst onder deze groep tot een hoge non-respons zou leiden, is ervoor gekozen een beperkt aantal 'non FLASH!'-scholen bij wijze van steekproef een kort telefonisch interview af te nemen. Uiteindelijk zijn 15 scholen bevraagd.

Aanvullende informatiebronnen

In aanvulling op bovenstaand onderzoeksinstrumentarium is tevens gebruik gemaakt van de volgende informatiebronnen:

- bezoek/observatie van de FLASH! Energy Tour te Schagen;
- bezoek/observatie van de FLASH! Energy Tour te Almere;
- analyse van diverse schriftelijke informatie over FLASH!-vmbo en de FET, zoals de eigen FLASH!-plannen van de vmbo-scholen (desk research);
- gesprek met en informatie van het CITO, dat ook zelf een enquête heeft uitgevoerd naar het gebruik van en de tevredenheid over het lespakket 'Actieve Leefstijl';⁵
- gesprekken/emails met direct betrokkenen van de FLASH!-vmbo campagne, zoals Ivo Klein Swormink (organisatie FET) en Vanesca Nortan (stagiaire).

1.4 Opbouw van het rapport

Hoofdstuk 2 tot en met 5 bevatten de (feitelijke) resultaten van het onderzoek. Interpretaties en reflecties blijven hier zoveel mogelijk buiten beschouwing. In hoofdstuk 2 behandelen we eerst het lespakket 'Actieve Leefstijl': in welke mate is dit pakket afgenomen en gebruikt en wat vinden scholen en leerlingen ervan? Hoofdstuk 3 gaat in op de FLASH! Energy Tour (FET). Onderscheid wordt hier gemaakt tussen de FET-sportactiviteiten en het FET-feest. Hoeveel belangstelling was ervoor, hoe kijken docenten en leerlingen erop terug en welke succesfactoren en verbeterpunten zijn hieruit af te leiden?

Hoofdstuk 4 brengt de effecten van FLASH! op schoolniveau in kaart. Wat is de meerwaarde van FLASH! geweest voor zowel FET- als CITO-scholen en tot welke vervolgacties heeft het geleid? Ook staan we hier stil bij de wensen en behoeften van betrokkenen ten aanzien van (het vervolg van) FLASH!-vmbo.

Ook hoofdstuk 5 staat in het teken van effecten, maar dan op leerlingenniveau.

Noot 5 Dit onderzoek van het CITO zelf heeft geresulteerd in het rapport 'Verslag van de enquête naar het gebruik van en de tevredenheid met de themapakketten Actieve leefstijl en Nederland leeft met water' (Hans Kuhlemeier, juli 2005).

De centrale vraag is hier of deelnemers door FLASH! een positievere beweegattitude hebben gekregen en – vooral – of zij daadwerkelijk meer zijn gaan bewegen.

In hoofdstuk 6 tenslotte beantwoorden we de centrale onderzoeksvraag, om in het verlengde daarvan conclusies te trekken en een aantal aanbevelingen te doen voor het vervolg van de FLASH! vmbo-campagne.

2 Het lespakket 'Actieve Leefstijl'

"Het pakket bestaat uit veel praktijkopdrachten en is sterk gericht op de omgeving van de school: dat sluit goed aan bij het competentiegerichte betekenisvol onderwijs dat onze school fasegewijs wil invoeren. In die zin komt het op het goede moment."

Het vakoverstijgende onderwijsleerpakket 'Actieve Leefstijl' is onderdeel van de FLASH! vmbo-campagne en heeft als doel leerlingen inzicht te verschaffen in en te bewegen tot een actievere leefstijl. Dit hoofdstuk gaat achtereenvolgens in op de afname en de bekendheid van het CITO-lespakket, het daadwerkelijke gebruik ervan en de tevredenheid erover. We sluiten af met een samenvatting.

2.1 Afname van, bekendheid met en interesse voor het CITO lespakket

Tot op heden bestelden 230 scholen het themapakket 'Actieve Leefstijl'. Afgezet tegen een totaal van 492 aangeschreven vmbo-scholen is dat een percentage van 47%.

Scholen die het pakket niet hebben afgenomen, de zogenaamde 'non FLASH!'-scholen, is gevraagd naar de redenen hiervoor. Grofweg kan onderscheid worden gemaakt tussen twee hoofdredenen:

- 1 onbekendheid met het CITO-lespakket 'Actieve Leefstijl';
- 2 geen interesse in het CITO-lespakket 'Actieve Leefstijl'.

Hieronder volgt een nadere toelichting op en uitsplitsing van beide hoofdargumenten.

Onbekendheid

Vrijwel alle geïnterviewde 'non FLASH!'-scholen (n=15) hebben wel eens van FLASH! gehoord en zijn globaal op de hoogte van de doelen van FLASH!. Dat FLASH! zich specifiek ook richt op het vmbo en onder meer het lespakket 'Actieve Leefstijl' aanbiedt is echter minder bekend: 40 procent (6 van de 15) van deze scholen is hier niet van op de hoogte. De geïnterviewde docenten lichamelijke opvoeding van deze scholen kunnen zich niet herinneren ooit een FLASH!-informatiepakket te hebben gezien. Dit wijt men vooral aan docentenmutaties en collega's, die de informatie niet hebben doorgegeven.

Geen interesse

De 'non FLASH!'-scholen, die wél op de hoogte zijn van het bestaan van het lespakket 'Actieve Leefstijl' (nog altijd 60%), hebben hun kennis in de meeste gevallen te danken aan het toegestuurde informatiepakket. Het gros van de scholen is positief over dit informatiepakket: "goed en nuttig", "zag er aardig uit", "leuk". Enkele scholen vinden het pakket "te summier" of "niet opvallend en onderscheidend genoeg". Artikelen in vakbladen en contacten met andere scholen vormen de andere bronnen van informatie over FLASH! en het lespakket 'Actieve Leefstijl'. Deze scholen staan op zich allen positief tegenover FLASH! en het lespakket. Dat zij nog niet zijn aangehaakt op de FLASH!-campagne heeft verschillende oorzaken. Veruit het vaakst wordt erop gewezen dat sport en bewegen al voldoende aandacht krijgen op deze scholen en een extra impuls dus niet nodig is.

Daarnaast hebben veel van deze vmbo-scholen in het algemeen en de vaksecties lichamelijke opvoeding (die de kar wellicht zouden moeten trekken) in het bijzonder het simpelweg te druk: "We hebben onze handen al vol aan reguliere lessen en activiteiten." Soms past het ook niet in het rooster, dat al helemaal is dichtgetimmerd. Twee scholen geven aan plannen te hebben om in de toekomst FLASH!-elementen in te passen.

Bekendheid bij leerlingen

In het onderzoek bij de scholen, die participeerden in de FLASH! Energy Tour, zijn – exemplarisch – ook leerlingen bevroegd. Daaruit bleek onder meer dat FLASH! voor de leerlingen van deze zogenaamde FET-scholen een bekende term is. FLASH! associëren ze met "een schooldisco", "sportactiviteiten", "een grote sportdag" en "dat feest". Dat het CITO-lespakket 'Actieve Leefstijl' ook deel uitmaakt van FLASH! is echter niet of nauwelijks bekend.

2.2 Daadwerkelijk gebruik

Bestellen van het lespakket 'Actieve Leefstijl' leidt niet altijd tot gebruik ervan, zo maakt tabel 1 duidelijk. Bovendien kunnen vmbo-scholen het lespakket op verschillende manieren inzetten: ze kunnen onderdelen ervan gebruiken in de onderbouw, in de bovenbouw en/of in projecten.

Tabel 1 Gebruik van het lespakket 'Actieve Leefstijl'

	Enquête FET-scholen (n=9)	Enquête CITO-scholen (n=57)
In onderbouw	3 (33%)	6 (11%)
In bovenbouw	2 (22%)	2 (4%)
In projecten	4 (44%)	11 (19%)
(Nog) niet gebruikt	2 (22%)	26 (46%)
Geen antwoord ⁶	0 (0%)	12 (21%)

Van de 57 zogenaamde CITO-scholen (wel lespakket besteld, geen deelname aan de FLASH! Energy Tour) maken 19 scholen, oftewel een op de drie, ook daadwerkelijk gebruik van het lespakket 'Actieve Leefstijl'. Dit wijkt iets af van onderzoek van het CITO zelf.⁷ Daaruit blijkt dat ongeveer de helft van de scholen, die het lespakket bestelden, er ook mee werken. Logischerwijs ligt het gebruik op de scholen, die meedraaiden in de FLASH! Energy Tour, beduidend hoger.

Circa eenderde van de scholen, die het lespakket niet gebruiken, is dat nog wel van plan. Tijdgebrek is de belangrijkste reden voor niet-gebruik. In mindere mate worden ook organisatorische (bijv. "Het valt nog niet mee om andere leergebieden en docenten mee te krijgen") en inhoudelijke (bijv. "Het taalgebruik past niet bij onze leerlingen") redenen genoemd. Dit beeld komt overeen met de resultaten van het onderzoek, dat is uitgevoerd door het CITO zelf.

Vmbo-scholen, die werken met het lespakket 'Actieve Leefstijl', zetten het vooral in tijdens projecten, bijvoorbeeld in een themaweek. Dat geldt voor 58 procent van deze scholen. Daarnaast gebruikt bijna een op de drie van deze scholen onderdelen van het pakket in de lessen voor de onderbouw, tegenover 11% in de bovenbouw.

Noot 6 Een aantal respondenten sloeg deze vraag over. In verschillende van deze gevallen bleek een 'vervuild' adresbestand hiervan de oorzaak te zijn: deze scholen gaven aan de CITO-vragenlijst te hebben ontvangen, terwijl zij het CITO-lespakket nooit hadden besteld.

Noot 7 Uit: Verslag van de enquête naar het gebruik van en de tevredenheid met de themapakketten Actieve leefstijl en Nederland leeft met water (Hans Kuhlemeier, juli 2005).

2.3 Wat vinden scholen en leerlingen ervan?

Voor het bepalen van de tevredenheid van de vmbo-scholen over het lespakket 'Actieve Leefstijl' baseren we ons vooral op de resultaten van het onderzoek van het CITO zelf. Daaruit blijkt dat:

- de overgrote meerderheid vindt dat het lespakket goed aansluit bij de (vernieuwde) kerndoelen voor de basisvorming, zowel geschikt is voor vakgericht als voor vakintegrerend onderwijs en leerlingen de samenhang tussen de vakken laat zien;
- de gebruikers over de aantrekkelijkheid, duidelijkheid en moeilijkheid van de opdrachten voor de leerlingen over het algemeen tevreden zijn;
- de leesbaarheid en moeilijkheid van de opdrachten voor (taal)zwakke leerlingen een verbeterpunt is;
- de opdrachten volgens de meeste gebruikers goed uitvoerbaar zijn.

In aanvulling hierop volgt hieronder een aantal bevindingen van het door ons uitgevoerde onderzoek:

- Met name de praktische, eenvoudig uitvoerbare opdrachten, experimenten en proefjes spreken docenten en leerlingen aan, zoals 'Meet de omvang van je spierbal' en 'Hoeveel trappen moet je lopen om een Mars te verbranden?'.
• In aansluiting op voorgaande punt spreken de onderdelen voor sommige vakken (met name biologie en wiskunde) meer aan dan die voor andere vakken (Engels, Nederlands, maar ook maatschappijleer en verzorging). Zo blijken opdrachten als 'onderzoek doen bij bejaardentehuizen' slecht uitvoerbaar: te veel leerlingen, te weinig bereidheid tot medewerking van tehuizen.
• Het niveau van het lespakket wordt door sommige respondenten als iets te makkelijk ervaren, door andere juist als iets te moeilijk. Dit heeft waarschijnlijk met het instapniveau van de leerlingen te maken.
• Een aanzienlijk deel van de scholen legt een verband tussen actieve leefstijl en gezonde voeding. Ongeveer de helft van de respondenten vindt meer aandacht voor gezonde voeding gewenst. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan kookopdrachten 'gezonde maaltijden'.
• Een succesvolle toepassing van het lespakket op scholen wordt grotendeels bepaald door de organisatorische inbedding ervan: zie ook hieronder.

Succesfactoren

In het verlengde van bovenstaande bevindingen en op basis van de ervaringen van de in het onderzoek betrokken scholen zijn de volgende succesfactoren af te leiden. Het gaat hier om factoren die het rendement van het lespakket 'Actieve Leefstijl' bepalen c.q. kunnen verhogen:

- Een goede organisatorische inbedding, dat wil zeggen:
 - aanwezigheid van een kartrekker binnen de school;
 - steun vanuit de directie (draagvlak);
 - gerichte schriftelijke en persoonlijke informering van docenten e.a.;
 - eenvoudige beschikbaarheid van materiaal (bijv. via intranet);
 - gebruik van het lespakket door docenten stimuleren, maar niet verplichten.
- Praktische experimenten en proefjes, die voor leerlingen herkenbaar zijn en aanspreken en die voor docenten eenvoudig uitvoerbaar en in te passen zijn.
- Samenwerking met externe partners, zoals de GG&GD: vanuit hun expertise kunnen zij een welkome bijdrage leveren (bijv. in de vorm van een gastles) en de docenten ontlasten.

2.4 Samenvattend

- 230 Vmbo-scholen (47%) hebben het lespakket 'Actieve Leefstijl' besteld.
- Van de 'niet-bestellers' is 60% wél op de hoogte van het bestaan van het lespakket. Omgerekend betekent dit dat bijna 80% van alle vmbo-scholen afweert van het CITO-lespakket.
- Het zijn met name externe factoren (te druk, te vol programma) die ervoor zorgen dat een deel van de vmbo-scholen niet aanhaakt op FLASH!. Daarnaast speelt mee dat veel vmbo-scholen van mening zijn dat ze al voldoende aandacht besteden aan sport en bewegen.
- Leerlingen van de FET-scholen zijn bekend met FLASH!, maar weten niet dat het lespakket 'Actieve Leefstijl' hier ook deel van uitmaakt.
- Minder dan de helft van de vmbo-scholen, die het lespakket 'Actieve Leefstijl' hebben besteld, werkt er ook daadwerkelijk mee. Ongeveer eenderde hiervan is dit nog wel van plan.
- Het lespakket wordt vooral gebruikt in projecten (bijvoorbeeld in een themaweek) en in mindere mate ingepast in lessen voor de onderbouw. Toepassing ervan in de lessen voor de bovenbouw komt nauwelijks voor.
- Docenten en leerlingen zijn over het algemeen goed te spreken over het lespakket 'Actieve Leefstijl', vooral waar het praktische en eenvoudig uitvoerbare opdrachten, experimenten en proefjes betreft.
- Een vakoverstijgend lespakket als dit vraagt om een goede implementatie c.q. organisatorische inbedding op de vmbo-scholen.

Nb. Bovenstaande resultaten dienen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien sprake is van een beperkte steekproefomvang. Om die reden hebben de resultaten met name een indicatieve betekenis.

3 De FLASH! Energy Tour

"Die combinatie sport én feest was een groot succes. Het is een goede manier om allochtone leerlingen, meisjes vooral, te bereiken."

De FLASH! Energy Tour, kortweg FET, bestaat uit twee samenhangende onderdelen: sport- en beweegactiviteiten⁸ en een spectaculair dans- c.q. beweegfeest⁹. Doel ervan is leerlingen te laten zien en ervaren hoe leuk en 'cool' bewegen is en dat er voor ieder wat wils is. Scholen die meedoen aan de FET bieden hun leerlingen gedurende een of enkele dagen sport- en beweegclinics aan, waarna als afsluiting een spetterend feest volgt. Tijdens dit feest is er veel aandacht voor bewegen. Zo verzorgen leerlingen zelf dansoptredens (rolmodelfunctie). In paragraaf 3.1 respectievelijk 3.2 gaan we eerst in op de interesse van scholen voor de FET en het feitelijke bereik van leerlingen. Vervolgens staan we stil bij de ervaringen van betrokkenen (docenten en leerlingen) met de FET-sportactiviteiten (paragraaf 3.3) en het FET-feest (3.4). Succesfactoren en verbeterpunten passen hier de revue. Het hoofdstuk sluit weer af met een samenvatting.

3.1 Belangstelling van vmbo-scholen voor de FET

In de periode 2004-2005 heeft de FET gedraaid op 13 vmbo-scholen, waar vooraf 20 was beoogd. Belangrijkste reden hiervoor is dat lang niet alle vmbo-scholen voldeden aan de selectie-eisen van de FLASH!-organisatie en de sponsors: minimale leerlingenpopulatie, landelijke spreiding, voorkeur voor grote steden. Zonder deze selectie-eisen zou de deelname van 20 scholen ruim zijn gehaald.

180 Scholen kwamen, gezien de selectie-eisen, in aanmerking voor deelname aan de FET. Hiervan hebben er, zoals gezegd, uiteindelijk 13 de FET in huis gehaald. Een afsluitende belronde april/mei 2005 om de interesse van scholen te peilen en hen mogelijk alsnog voor deelname aan de FET te interesseren, geeft inzicht in mogelijke oorzaken van de tegenvallende animo. Deze oorzaken zijn tevens op te vatten als verbeterpunten. In volgorde van belangrijkheid:

- 1 Tijdige communicatie en werving: de werving van scholen is (te) laat gestart. Veel scholen hadden geen ruimte meer in hun programma en/of zagen geen mogelijkheid om op (zo) korte termijn een evenement als dit voor te bereiden.
- 2 De FET moest zich nog bewijzen: verschillende scholen hikten aan tegen de prijs (eigen bijdrage van €1.500,-), terwijl deelnemende scholen achteraf aangeven dat die eigen bijdrage "een schijntje" is en "het geld dik waard" is. De indruk bestaat dat de animo nu veel groter zou zijn, omdat scholen beter duidelijk kan worden gemaakt dat ze waar krijgen voor hun geld.
- 3 Menskracht: deelname aan de FET vereist een kartrekker in de school, evenals betrokkenheid van ander onderwijspersoneel. Iemand moet er enthousiast voor zijn, tijd voor (over) hebben dan wel voor vrijgeroosterd worden.

Noot 8 Een aantal sport- en beweegclinics vormt vast onderdeel van de Tour. Daarnaast worden de deelnemende scholen gestimuleerd om, waar mogelijk in samenwerking met lokale sportaanbieders, eigen sport- en beweegclinics aan het aanbod toe te voegen.

Noot 9 Het gaat om een professioneel feest, waarvan de organisatie (podium, muziek, videoscherm, dj, beveiliging, 'speaker' enz.) in handen is van de landelijke FLASH!-organisatie. De school draagt zorg voor de locatie (kantine, aula, sportzaal enz.) en de leerlingen.

Waarom doen scholen mee aan de FET?

Aan de 13 FET-scholen is de vraag voorgelegd wat voor hen aanleiding vormde om mee te doen aan de FET. Antwoord op die vraag maakt duidelijk welke aspecten in de werving van scholen van belang zijn.

Docenten lichamelijke opvoeding zien de FET eerst en vooral als een goede manier om leerlingen op een voor hen aansprekende manier in aanraking te brengen met sport en bewegen: op 8 van de 9 geretourneerde FET-vragenlijsten – gericht aan de vaksectie l.o. – was dit antwoord aangekruist. De case studies onderstrepen dat de docenten l.o. zich bewust zijn van de huidige 'bewegingsarmoede' onder de jeugd en het toenemend aantal jongeren dat kampt met overgewicht. Waar mogelijk willen zij hun steentje bijdragen aan deze problemen, alhoewel zij tegelijkertijd benadrukken slechts een (kleine) schakel in het geheel te zijn.

Voorts blijkt uit de vier case studies dat schooldirecties de FET vooral beschouwen als een kans om hun school positief voor het voetlicht te brengen (schoolpromotie). Het is een manier om te laten zien dat de school over de schoolmuren heen kijkt (externe gerichtheid), het welzijn en de gezondheid van haar leerlingen serieus neemt en wil aansluiten op de belevingswereld van de vmbo-jeugd. Met het binnenhalen van de FET onderscheiden zij zich van andere scholen.

Als *bijkomende* voordelen van de FET worden genoemd dat het een positieve invloed heeft op het schoolklimaat (sfeerbevorderend), dat het zorgt voor een welkome onderbreking van de dagelijkse schoolroutine ('weer eens wat anders') en dat het past in de ontwikkeling van competentiegericht, betekenisvol onderwijs.

Wat kenmerkt de FET-scholen?

De meeste bepalende factor voor participatie in de FET is echter de aanwezigheid van een kartrekker in de school, die enthousiast is en dat ook uitstraalt. Vrijwel altijd gaat het daarbij om een docent l.o., die zich bij collega's en schooldirectie sterk maakt voor deelname aan de FET. Voorwaarde is uiteraard dat met name de schooldirectie zich vervolgens ook wil laten overtuigen. Alle in het onderzoek betrokken FET-scholen beschikten over een dergelijke gangmaker.

Voorts valt op dat de scholen, die hebben geparticipeerd in de FET, ook daarvoor al relatief veel aandacht hadden voor sport en bewegen (of plannen hadden om hier meer aandacht aan te gaan besteden). In die zin lijkt de FET dus eerder een middel om sportieve scholen een extra zet(je) in de rug te geven dan om asportieve scholen in beweging te krijgen.

3.2 Bereik van leerlingen met de FET

Ruim de helft van de scholen richtte zich met de FET-*sportactiviteiten* op leerlingen uit het tweede en derde leerjaar: 13-15 jaar. Dit zowel vanuit praktische overwegingen (hanteerbaarheid, het programma voor brug- en examenklassen laat weinig ruimte) als inhoudelijke (omstreeks hun 14e jaar gaan leerlingen steeds minder bewegen: omslagpunt).

Het aantal leerlingen, dat deelnam aan de sportactiviteiten, verschilt sterk per school. Eén school beperkte zich tot de standaard FLASH!-clinics voor een specifieke groep en bereikte op die manier 45 sportende/bewegende leerlingen. Daartegenover staat een school, die 750 leerlingen in beweging kreeg door in samenwerking met lokale sportaanbieders 25 clinics te organiseren. Gemiddeld brachten de FET-scholen ruim 200 leerlingen in actie.

Het FLASH!-feest was bijna altijd breder ingestoken: leerlingen van alle leerjaren waren hier doorgaans welkom (12-17 jaar), aangezien dat nauwelijks extra organisatie vergt (dit in tegenstelling tot sportactiviteiten voor meer deelnemers). Op een aanzienlijk deel van de scholen werd het feest echter vooral bezocht door leerlingen uit de 'doelklassen'. Het FET-feest werd – naar eigen schatting van de scho-

len – bezocht door minimaal 300 en maximaal 450 leerlingen. Het gemiddelde bezoekersaantal was 380.

3.3 De FET-sportactiviteiten: ervaringen, succesfactoren en verbeterpunten

Ervaringen scholen

- De communicatie vooraf over de FET vonden vrijwel alle deelnemende scholen helder en enthousiasmerend. Een enkele school gaf aan dat de randvoorwaarden voor de school vooraf nog niet goed helder waren.
- Zonder uitzondering kijken de FET-scholen met een tevreden gevoel terug op de voorbereiding van de FET.
- Over de ondersteuning van de FLASH!-organisatie was men over het algemeen tevreden; twee scholen geven aan dat de informatievoorziening tussentijds beter had gekund.
- De FET kost de kartrekker(s) van de school behoorlijk wat tijd, maar voor het gros van de deelnemende scholen is dit acceptabel.
- Het betrekken van leerlingen bij de voorbereiding en organisatie van de FET gebeurde nog weinig. Tweederde van de scholen betrok leerlingen op beperkte schaal (helpen bij opbouwen podia enz.), eenderde niet of nauwelijks.
- Over de vaste FET-sportactiviteiten waren de scholen, op een enkele uitzondering na, tevreden: het programma zat goed in elkaar.
- De scholen zijn allen van mening dat de vaste FET-onderdelen (streetdance, breakdance, Coke 360) leerlingen sterk tot zeer sterk aanspreken.
- Het aantal clinics, dat de naast de vaste FET-onderdelen wordt georganiseerd, verschilt sterk per school: dit varieert van 0 tot 22. Gemiddeld werden 5 tot 10 extra clinics aangeboden.
- Lokale sportaanbieders waren soms wel (6), soms niet (3) betrokken bij het aanbod van extra clinics en beweegactiviteiten.
- Voor zover er samenwerking was met lokale sportaanbieders verliep deze samenwerking naar tevredenheid.
- De FET-scholen geven allen aan dat de leerlingen met (zeer) plezier hebben deelgenomen aan de clinics en sport- en beweegactiviteiten.

Ervaringen leerlingen

- Zonder uitzondering zijn de leerlingen positief aan over de sport- en beweegclinics: wat hen betreft mag dit vaker plaatsvinden of op meerdere dagen: "Als het bijvoorbeeld twee dagen duurt kun je aan meer activiteiten meedoen."
- Het verplichtende karakter ervan ervaren de leerlingen niet als storend: "Je kiest gewoon iets wat je leuk vindt."
- Voor leerlingen is het dus vooral belangrijk dat ze een activiteit kunnen kiezen die hen aanspreekt: "Je kon alleen maar meedoen aan streetdance en breakdance. Ik voetbal liever."
- Nieuwe, eigentijdse sport- en beweegactiviteiten scoren goed, zoals danstheater (ISH) en frisbeeën. Maar veel leerlingen kiezen juist ook voor sporten die ze al doen of die dichtbij ze liggen: "Ik voetbal zelf ook, dus dan kies je daarvoor." En: "Dansen vond ik altijd al leuk. Leuk om nu ook tips te krijgen."
- De motieven van leerlingen lopen sterk uiteen:
 - "Je ziet ook leerlingen van andere locaties. Heel gezellig."
 - "We hebben alles gewonnen, dus dan is het wel leuk."
 - "Het was leuk om iets nieuws te leren."
 - "Dat dansen was heel leuk en vermoeiend. Ik had vette spierpijn in het weekend erna."

*Succesfactoren*¹⁰

- Draagvlak vanuit de directie.
- Financiële middelen (met name t.b.v. accommodatiehuur).
- Een kartrekker in de school, die coördineert en enthousiasmeert (docent l.o.).
- Een goed samenwerkend, doelgericht en gemotiveerd projectteam.
- Taakuren voor de kartrekker en overige leden van het projectteam: hoe meer uren, hoe beter en groter de opzet van het FET-sportprogramma.
- Een ruime voorbereidingstijd: minimaal een half jaar.
- Een geschikte week of dag kiezen; dat wil zeggen een week of dag, waarop geen andere evenementen plaatsvinden enz.
- Tijdige informering van leerlingen (en ouders); spanning opbouwen door fase-gewijs steeds meer informatie los te laten; persoonlijke, enthousiasmerende benadering.
- Informering, enthousiasmering en betrokkenheid van onderwijspersoneel: zij kunnen een rol spelen in de uitvoering en hebben een voorbeeldfunctie.
- Leerlingen laten meedenken over het sportaanbod, bijvoorbeeld via een enquête over sportvoorkeuren.
- Leerlingen betrekken in de voorbereiding en organisatie van de sportactiviteiten (jeugdparticipatie): zo kunnen zij een rol spelen in het opzetten van een toernooischema, als begeleider optreden bij een sport waar zij goed in zijn, een fotoreportage maken, een persbericht schrijven enz.; dit kost begeleidingstijd, maar levert ook veel op (de betrokken leerlingen leren ervan, ze nemen taken uit handen nemen, fungeren als rolmodel voor andere leerlingen enz.).
- Een breed sportaanbod waaruit leerlingen kunnen kiezen: voor elk wat wils.
- Inspelen op verschillende motieven (gezelligheid, competitie, iets leren, conditie): voor elk wat wils; in de communicatie vooraf per activiteit duidelijkheid geven over de opzet, zodat leerlingen weten waar ze voor kiezen.
- Verplichte deelname van leerlingen aan de sportactiviteiten; in combinatie met keuzevrijheid is dat geen probleem.
- Een goed draaiboek en goede organisatie van de sportclinics.
- Samenwerking met lokale sportaanbieders: zij kunnen clinics verzorgen en een rol spelen in het aanbieden van een eventueel vervolgaanbod.
- Lokale sportaanbieders tijdig benaderen en goede afspraken mee maken.
- Samenwerking met de gemeente en eventueel andere partijen (bijv. naburige school met veel ervaring) ten behoeve van (financiële) ondersteuning, contacten/netwerk enz.
- Pre: betrokkenheid van lokale en/of provinciale sportraad; zij kunnen hun contacten met lokale sportaanbieders aanwenden en ondersteuning bieden bij de organisatie van de clinics.
- Pre: een jaarlijkse FLASH!-week, waarin actief sporten en bewegen wordt afgewisseld met de toepassing en uitvoering van onderdelen van het lespakket 'Actieve Leefstijl'; op die manier zijn leerlingen een week lang – in een positieve en aansprekende setting – intensief bezig met sport en bewegen.

3.4 Het FET-feest: ervaringen, succesfactoren en verbeterpunten

Feiten, ervaringen en meningen scholen

- Zonder uitzondering zijn de FET-scholen zeer enthousiast over het FET-feest:

Noot 10 Het gaat hier om factoren, die van belang zijn gebleken voor een succesvol verloop van de sport- en beweegclinics. Geen van de scholen voldeed overigens aan alle succesfactoren; de succesfactoren van de verschillende scholen zijn hier gecombineerd. Want wat voor de ene school een succesfactor was, is voor de andere een verbeterpunt.

- "Leerlingen hebben een superfeest."
- "ISH, de demo's, de DJ, de muziek, het roeien: het sloeg gewoon aan."
- De bewegboodschap wordt zeer natuurlijk in het programma ingepast: de 'speaker' benoemt het regelmatig, er is een flitsend en actief optreden van ISH, er vindt een wedstrijdje simulatieroeien plaats, leerlingen brengen hun dance-act ten uitvoer, er wordt 'gebattled' en ook de K-liber en Lange Frans en Baas B.¹¹ dragen de bewegboodschap duidelijk uit.
- Naast genoemde onderdelen wordt er uiteraard ook gewoon veel gedanst, met name door meisjes. De indruk bestaat echter dat een grote groep leerlingen tijdens het feest niet actief is.
- De opkomst valt soms wat tegen: niet altijd is de zaal helemaal gevuld: "Dat snap ik dus niet bij zo'n feest," aldus een van de betrokken docenten.

Feiten, ervaringen en meningen leerlingen

- Leerlingen zijn razend enthousiast over het feest; zelfs leerlingen voor wie het al een jaar geleden is spreken er nog met groot enthousiasme over:
 - "Dat feest was super!"
 - "Goed ingericht."
 - "K-liber!"
 - "ISH!"
 - "Goeie muziek."
 - "Lange Frans en Baas B. waren goed. Iedereen stond al bij de deur voor handtekeningen."
 - "De battle vond ik het leukst."
 - "Je kreeg een Coca Cola tas als je won."
- Er is enthousiast en positief door de leerlingen over de FET verteld aan vrienden, vriendinnen, klasgenoten en op het werk.
- De bewegboodschap kwam redelijk tot goed over bij de leerlingen:
 - "Het was wel duidelijk dat het om bewegen ging en zo."
 - "Lange Frans en Baas B. zeiden ook dat je moet bewegen en sporten en zo. Dan onthoud je dat wel."
- Op een enkeling na zijn de leerlingen positief gestemd over de beweegactiviteiten, die tijdens het feest plaatsvonden. Een actieve rol van leerlingen zelf wordt sowieso gewaardeerd:
 - "Ons optreden ging niet helemaal goed, maar het was wel leuk."
 - "Wel leuk, die bewegingen tussendoor. Dat had nog wel meer gekund."
 - "Die bewegopdrachten op het podium waren wel grappig."
 - "Dat had wel wat meer gemogen, bijvoorbeeld ook met voetbaltrucjes."
 - "Het was wel leuk geweest als je bijvoorbeeld ook kon rappen en zingen."
 - "Een paar vonden er niks aan met dat bewegen erbij, maar de meeste wel."
- Bij alle scholen was het FET-feest drukker bezocht dan 'normale' schoolfeesten: "Het was onwijs druk. Bijna de hele school was er. De zaal was voor de eerste keer ook vol."
- Leerlingen die het (niet-verplichte) FET-feest niet bezochten hebben daarvoor uiteenlopende redenen:
 - "Ik had al iets anders."
 - "Ik had er niet zo zin in, maar heb wel teruggehoord dat het leuk was."
 - "Ik had geen zin en geen tijd."
 - "Ik moest voor mijn broertje(s)/zusje(s) thuis zorgen."

Noot 11 Lange Frans en Baas B. traden één keer op, in Den Haag. Bij de andere FET-feesten was K-liber de 'hoofdact'.

*Succesfactoren*¹²

- De "superprofessionele" opzet van het FET-feest, compleet met podium, geluidsinstallatie, speaker, DJ, beeldscherm enz., spreekt enorm tot de verbeelding van vmbo'ers.
- Een donkere, afgesloten feestruimte, die een TMF-achtige sfeer uitademt.
- Een aansprekende 'speaker'.
- Een spetterend optreden van ISH als aftrap.
- Actieve optredens van leerlingen zelf (rolmodelfunctie).
- Beweegactiviteiten als 'tussendoortje', zowel op het podium als er omheen: zo wordt gretig gebruik gemaakt van de roeisimulator.
- Aansprekende artiesten als klap op de vuurpijl (topact).
- Communiceren van bewegboodschap, zonder het er te dik bovenop te leggen.
- Enthousiasme bij alle betrokkenen (ISH, 'speaker', K-liber enz.).
- Een goed draaiboek.
- Geen verplichte deelname (dat past niet bij het karakter van een feest), maar deelname ook niet te vrijblijvend te maken (binding).¹³
- Een geschikte dag/datum, dat wil zeggen niet tijdens, vlak voor of vlak na andere evenementen, enz.
- Een geschikte tijd: het is bevorderlijk als leerlingen toch al op school zijn en dus niet speciaal voor het feest naar school moeten komen (drempel). Voorts heeft een middagfeest als voordeel dat, in tegenstelling tot een avondfeest, met name allochtone meisjes goed worden bereikt.

*Verbeterpunten*¹⁴

- De opkomst: afgezet tegen de professionele opzet van het FET-feest is het aantal bezoekers aan de lage kant.¹⁵ Dit heeft verschillende oorzaken:
 - werving: veelal heeft geen actieve dan wel succesvolle werving plaatsgevonden onder leerlingen van de niet-'doelklassen';
 - communicatie vooraf: niet altijd is men erin geslaagd vooraf een sfeer te creëren van 'dit mag je niet missen'; in de aanloop naar het FET-feest kan de spanning worden opgebouwd door fasegewijs steeds meer informatie los te laten en door een persoonlijke, enthousiasmerende benadering.
 - de nieuwigheid: leerlingen konden van tevoren niet inschatten dat hen een dergelijk spektakel te wachten stond; verschillende leerlingen gaven aan dat zij wel gekomen waren als zij wisten wat zij nu weten...;
 - niet altijd was de datum en tijd handig gekozen: einde schooljaar, geen andere onderwijsactiviteiten voor gros van leerlingen, mooi weer (zie ook 'succesfactoren'); bovendien moesten leerlingen vaak speciaal voor het feest wachten, omdat de opbouw plaatsvond na de sportactiviteiten;
 - een middagfeest: een deel van de leerlingen heeft 's middags andere verplichtingen. Bovendien is het niet gebruikelijk dat een feest 's middags plaatsvindt: "Een feest 's middags: dat vond ik eerst wel een beetje raar. Maar als het bezig is merk je dat niet meer zo."
- Wat de leerlingen betreft kan het aantal actieve elementen op en rond het podium worden uitgebreid. Te denken valt dan aan demonstraties en laagdrempelige, aansprekende activiteiten die weinig ruimte kosten, zoals skaten op muziek, panna knock out, enz.

Noot 12 Het gaat hier om factoren, die bijdragen aan een succesvol FET-feest. De meeste van deze succesfactoren gelden voor alle feesten, maar sommige factoren zijn afkomstig van een of meer specifieke feesten.

Noot 13 Zo werden in Schagen toegangskaarten verkocht voor €2,- inclusief twee drankjes.

Noot 14 Deze verbeterpunten zijn direct dan wel indirect door FET-betrokkenen zelf naar voren gebracht.

Noot 15 Een FET-feest in de huidige opzet is met gemak geschikt voor 1000 bezoekende leerlingen.

- De merknaam FLASH! kan nog sterker worden neergezet tijdens feest, bijvoorbeeld door regelmatig een FLASH!-jingle te laten horen.
- Optredens van leerlingen zelf, zoals een rap of een liedje over bewegen, dat van tevoren onder begeleiding is ingestudeerd, kan het nog meer een feest van henzelf maken.
- In het verlengde hiervan: een actievare rol van de leerlingen in de voorbereiding en organisatie van het feest¹⁶.

3.5 Samenvattend

- 13 Scholen participeerden in de FET, waar 20 was beoogd. Faal- c.q. succesfactoren in dit verband zijn: tijdige communicatie en werving, communiceren van successen, voldoende menskracht (waaronder een enthousiasmerende kartrekker).
- Vaksecties lichamelijke opvoeding beschouwen de FET vooral als een goede manier om leerlingen op een voor hen aansprekende manier in aanraking te brengen met sport en bewegen, schooldirecties benadrukken met name het belang van schoolpromotie.
- De FET-sportactiviteiten zijn meestal gericht op vmbo-leerlingen uit klas 2 en 3 (13-15 jaar). Gemiddeld waren per school ruim 200 leerlingen actief, maar dit verschilt sterk van school tot school.
- De FET-feesten zetten doorgaans breder in: gemiddeld komen hier per school 380 leerlingen op af in de leeftijd van 12-17 jaar.
- Zowel scholen als leerlingen kijken met veel plezier terug op de FET-sportactiviteiten en zijn laaiend enthousiast over het FET-feest.
- De FET-sportactiviteiten beperkten zich meestal tot een dag; wat leerlingen betreft mag dit langer en vaker plaatsvinden.
- Het aantal aangeboden clinics verschilt sterk per school; een breed aanbod is van belang om in te spelen op de sportvoorkeuren en beweegmotieven van verschillende groepen leerlingen.
- Andere succesfactoren zijn onder meer: draagvlak vanuit de directie, financiële middelen, een goed functionerend projectteam, een goede voorbereiding, een goed communicatieplan, samenwerking met lokale sportaanbieders en mogelijke andere partners.
- Succesfactoren van het FET-feest zijn onder meer: de professionele opzet, de TMF-achtige sfeer, aansprekende 'speaker' en optredens.
- Verbeterpunten voor het feest zijn met name: de opkomst (beter/bredere werving, communicatie), meer actieve beweegementen op en rond het podium, een actievare rol voor leerlingen, merknaam FLASH! sterker neerzetten.

Nb. Bovenstaande resultaten dienen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien sprake is van een beperkte steekproefomvang. Om die reden hebben de resultaten met name een indicatieve betekenis.

Noot 16 Zo waren soms leerlingen betrokken bij de ontwikkeling van toegangskaarten, bij de werving voor het feest en bij het op- en afbouwen van het podium. Dit verliep prima en verdient uitbreiding en navolging.

4 Effecten van FLASH! op scholen

"FLASH! heeft net dat zetje in de rug gegeven en een kader geboden om extra aandacht te gaan besteden aan sport en bewegen."

In dit hoofdstuk brengen we in kaart wat voor effecten FLASH! heeft (gehad) op scholen. We kijken daarbij naar de meerwaarde van FLASH! op zowel de korte als de langere termijn (vervolgacties). Onderscheid wordt gemaakt tussen vmbo-scholen die alleen het lespakket 'Actieve Leefstijl' hebben afgenomen (paragraaf 4.1) en scholen die hebben geparticipeerd in de FET (4.2). In paragraaf 4.3 staan we stil bij de (ondersteunings-)wensen en behoeften van vmbo-scholen: wat zou hen helpen om hun aandacht voor sport en bewegen te versterken? In paragraaf 4.5 volgt tot slot weer een samenvatting.

4.1 Effecten van FLASH! op CITO-scholen

Het CITO-lespakket 'Actieve Leefstijl' is besteld door 230 scholen, waarvan 90 procent op de hoogte wil worden gehouden van FLASH!-activiteiten voor het vmbo. Minder dan de helft van deze CITO-scholen maakt echter ook daadwerkelijk gebruik van het bestelde lespakket. Ongeveer een derde is dit nog wel van plan. Een direct effect van de FLASH! vmbo-campagne is derhalve dat, naar voorzichtige schatting, 80 tot 100 vmbo-scholen (onderdelen van) het lespakket 'Actieve Leefstijl' totnogtoe hebben toegepast. Naar verwachting zal dit aantal komend jaar toenemen naar circa 130 scholen.

Aantal vervolgacties

Van de scholen, die met het pakket werken, zegt 63 procent (12 van de 19 respondenten) dat het tot vervolgacties heeft geleid. Vijf keer gaat het daarbij om één vervolgactie (42%), drie keer om twee (25%), ook drie keer om drie (25%) en één keer om vier of meer vervolgacties (8%). Bovendien hebben vier van de zeven scholen, die wel met het lespakket werken maar geen vervolgactiviteiten hebben georganiseerd, wel plannen in die richting.

Omgerekend naar 90 scholen die werken met het CITO-lespakket zou dit betekenen dat ongeveer 57 vmbo-scholen vervolgacties op touw hebben gezet. Bij 38 van deze scholen zou het dan om één of twee vervolgactiviteiten gaan en bij 19 scholen om 3 of meer. Voorts zouden nog eens 19 scholen van plan zijn om in de toekomst vervolgactiviteiten te organiseren.

Soorten vervolgacties

Van de CITO-scholen, die met het pakket werken:

- organiseert 32 procent (6 op 19 respondenten) nu jaarlijks een FLASH!-week;
- organiseert 16 procent (3/19) nu vaker een naschools sportaanbod;
- verzorgt 11 procent (2/19) nu vaker gastlessen tijdens de reguliere lessen lichamelijke opvoeding;
- werkt 5 procent (1/19) nu nauwer samen met lokale sportaanbieders;
- heeft 21 procent (4/19) meer aandacht voor sport en bewegen op een ander vlak (onder meer: groter opgezette sportdagen, meer samenwerking met provinciale sportraad).

4.2 Effecten van FLASH! op FET-scholen

Wat zijn de meerwaarde en het effect van de FLASH! Energy Tour (FET)? In de beantwoording van die vraag maken we onderscheid tussen de directe meerwaarde van de FET op de korte termijn en meer structurele effecten, die doorwerken op de langere termijn (vervolgacties).

Directe meerwaarde van de FET op de korte termijn

Direct winstpunten van de FET, die door vrijwel alle FET-scholen worden genoemd dan wel onderschreven, zijn:

- Er komen positieve energieën los in de school: veel enthousiasme bij docenten (l.o., maar ook anderen), leerlingen en schoolleiding.
- In het verlengde hiervan: de schoolleiding is bereid in de FET te investeren (financiële bijdrage en/of docenten vrijroosteren).
- Er komen verbindingen tot stand tussen (docenten) lichamelijke opvoeding en (docenten van) andere vakken.
- De sportdag(en) is (zijn) veel grootser van opzet dan anders.
- Een feest van een dergelijke omvang en opzet zou zonder FLASH! nooit mogelijk zijn geweest.
- Er wordt (vaak voor het eerst) contact gelegd met lokale sportaanbieders.
- Het contact met andere partners, zoals gemeente, GG&GD, lokale of provinciale sportraad, wordt tot stand gebracht dan wel geïntensiveerd.
- Het is positief voor de (sportieve) uitstraling van de school.
- FLASH! geeft een impuls aan sport en bewegen op school; een zetje in de rug om hier extra aandacht aan te besteden (agendasetting).
- FLASH! biedt een centraal kader voor sport en bewegen op school (inbedding).

Structurele effecten van de FET (vervolgacties)

Bij acht van de negen FET-scholen, die de schriftelijke enquête hebben geretourneerd, heeft deelname aan de FET tevens geleid tot structurele vervolgacties. Bij twee scholen (22%) ging het om 1 extra activiteit, bij één school (11%) om 2 extra activiteiten, bij 2 scholen (22%) om 3 extra activiteiten en bij 3 scholen (33%) om vijf of meer extra activiteiten.

In zijn algemeenheid is er op deze vmbo-scholen (nog) meer aandacht gekomen voor sport en bewegen. Meer specifiek worden de volgende structurele effecten c.q. vervolgacties genoemd door de 9 FET-scholen:

- organisatie van een jaarlijkse FLASH!-week (5 van de 9);
- nauwere samenwerking met lokale sportaanbieders (3 van de 9);
- opstart dan wel uitbreiding van naschools sportaanbod (2 van de 9);
- anders, namelijk:
 - oprichting whoZnext-team;
 - mogelijke start opleiding sportleider;
 - meer aandacht voor sport en bewegen in andere lessen dan l.o.;
 - intensivering samenwerking met provinciale sportraad;
 - meer betrokkenheid van personeelsleden bij sport en bewegen op school (rolmodellen);
 - uitbreiding van FLASH!-activiteiten naar onderbouw.

De interviews met vier FET-scholen (case studies) leveren enkele aanvullingen en verdiepingen op:

- Bij de FLASH!-week, die veel FET-scholen jaarlijks willen gaan organiseren, denkt men aan een week (of driedaagse), waarin leerlingen actief sporten/bewegen en waarin daarnaast aandacht is voor sport en bewegen in andere vakken (lespakket 'Actieve Leefstijl'). Ook het FET-feest wil het gros van de FET-scholen dolgraag herhalen, maar zonder externe organisatorische en fi-

nanciële ondersteuning is dat niet haalbaar. Overigens is men veelal bereid hier (extra) voor te betalen.

- Aan de clinics, die tijdens de FET-sportdag(en) zijn georganiseerd in samenwerking met lokale sportaanbieders, willen de FET-scholen zonder uitzondering een vervolg geven. Dat kan zijn tijdens een jaarlijkse FLASH!-week, in de vorm van of als aanvulling op het naschools sportaanbod, of tijdens reguliere lessen l.o. Zo is GSG Schagen van plan om samen met Sportservice Schagen lokale sportaanbieders proeflessen te laten verzorgen tijdens de reguliere 'gymlessen', waarna leerlingen zich met korting bij een club kunnen aanmelden.

Succesfactoren vervolgactiviteiten

Welke factoren dragen ertoe bij dat vervolgactiviteiten tot stand worden gebracht?

De volgende succesfactoren zijn van belang:

- Een kartrekker in de school; dat wil zeggen, iemand die verantwoordelijk is voor het initiëren van vervolgacties, zich daar sterk voor maakt en anderen weet te enthousiasmeren.¹⁷
- Draagvlak vanuit de schooldirectie; dit ten behoeve van:
 - uren voor de uitvoerend taken;
 - financiën, oftewel geld om de vervolgactiviteiten te bekostigen.
- Beleidsmatige¹⁸, organisatorische¹⁹ en financiële²⁰ ondersteuning.
- Een helder en goed gefaseerd plan. Opvallend in dit verband is dat geen van de FET-scholen actief gebruik maakt van het FLASH!-plan, dat zij geacht werden op te stellen; zij geven aan dit meer te zien als "een stuk van NISB/de sportraad" en geven de voorkeur aan hun eigen plan.²¹

4.3 Wensen en behoeften ten aanzien FLASH!

Tot zover de effecten van de FLASH! vmbo-campagne, zoals deze de afgelopen periode heeft plaatsgevonden. Daarnaast vroegen we de vmbo-scholen welke inzet van FLASH! de effecten zou kunnen versterken. Anders gezegd: aan welke vormen van ondersteuning en interventies hebben zij verder behoefte en wat voor rol zien zij weggelegd voor FLASH!?

Bij de beantwoording van deze vraag maken we onderscheid tussen (ondersteunings)wensen en –behoeften van vmbo-scholen op zowel lokaal als landelijk niveau. De antwoorden van de drie onderzoeksgroepen, te weten FET-scholen, CI-TO-scholen en 'non FLASH!'-scholen, nemen we hierbij samen, aangezien zij in hoge mate eensluidend blijken te antwoorden op deze vraag.

Noot 17 Zo is de spin-off van de FET op het Trajectum College Maastricht na een goede start vrijwel volledig tot stilstand gekomen na het vertrek van de docent die zich hier voor inzette.

Noot 18 Zo kan het Vader Rijn College (Utrecht) met haar vervolgactiviteiten aanhaken op het project Enjoy Sports; een project van gemeente Utrecht om de samenwerking tussen school en sport te bevorderen.

Noot 19 Denk bijvoorbeeld aan Sportservice Schagen, die zich inzet om lokale sportaanbieders te koppelen aan GSG Schagen.

Noot 20 Zo zit het Overbosch College (Den Haag) in de luxe situatie dat zij tenminste drie jaar lang fors wordt ondersteund door gemeente Den Haag (VSD-geld).

Noot 21 Dat geldt bijvoorbeeld voor het Overbosch College, dat in grote lijnen werkt volgens het volgende stappenplan: 1) algemene promotie over sport en bewegen; 2) behoeftepeiling; 3) clinics/kennismakingsworkshops; 4) cursus voor bepaalde of onbepaalde tijd.

Wensen en behoeften ten aanzien van FLASH! op lokaal (school)niveau

Op lokaal (school)niveau hebben de vmbo-scholen met name behoefte aan ondersteuning bij (in volgorde van aantal keer genoemd):

- het zoeken van meer financiële middelen voor sport en bewegen;²²
- het tot stand brengen van lokale samenwerking tussen school en (lokale) sportaanbieders;
- de organisatie van aansprekende clinics;²³
- samenwerking met gemeenten, sportraden, GG&GD'en enz.: wat zijn de mogelijkheden en hoe pak je het aan?;
- het lobbyen voor meer en betere sportfaciliteiten;
- het herhalen van de FET;
- het bewerkstelligen van meer jeugdparticipatie;
- het verbeteren van het sportimago van de school;
- de organisatie van sporttoernooien;
- het overtuigen van de schooldirectie.

Wensen en behoeften ten aanzien van FLASH! op landelijk niveau

Op landelijk niveau zien de vmbo-scholen voor NISB/FLASH! met name een taak weggelegd op het gebied van belangenbehartiging van sport en bewegen op school richting overheid en politiek. Zonder uitzondering zijn de vaksecties lichamelijke opvoeding ontstemd over het plan van het ministerie van OC&W om het verplichte aantal uren bewegingsonderwijs voor middelbare scholen los te laten en scholen vrij te laten dit vak naar eigen inzicht in te vullen. Hierdoor zou geen enkele garantie meer bestaan dat kinderen gedurende hun schooltijd genoeg aan beweging doen. Bovendien zal de hoeveelheid beweegtijd van school tot school sterk gaan verschillen.

De docenten lichamelijke opvoeding zijn met name zo verontwaardigd, omdat dit plan haaks staat op het beleid van het ministerie van VWS dat Nederlanders bewust probeert te maken van de Nederlandse Norm Gezond Bewegen. 'Hoe kun je aan de ene kant snijden in de verplichte lessentabel lichamelijke opvoeding, terwijl je aan de andere kant veel geld pompt in een campagne als FLASH!?', zo is de gedachte. "Dat is dweilen met de kraan open. FLASH! zorgt op die manier slechts voor een tijdelijke opleving, want straks is er niemand meer beschikbaar om er een vervolg aan te geven."

Voorts zien de vmbo-scholen een rol voor FLASH! (en/of aanpalende organisaties en partijen) weggelegd op het gebied van:

- algemene promotie van bewegen richting (vmbo-)jeugd en ouders;²⁴
- het bevorderen van sport en bewegen bij basisschooljeugd: daar wordt immers, zoals de naam al zegt, de basis gelegd;²⁵
- verbreding van de FLASH! vmbo-campagne: deze moet worden uitgerold naar overige vmbo-scholen in Nederland (inktvlékwerking);
- zorgdragen voor continuïteit in ondersteuning;

Noot 22 Otfewel: structureel geld voor intra- en extrascholair sport- en beweegactiviteiten en –projecten.

Noot 23 Te denken valt bijvoorbeeld aan direct toepasbare 'kant en klaar'-clinics of een poule van clinicleiders (bijv. studenten) die ingeschakeld kunnen worden. Op die manier kunnen drempels voor de organisatie van clinics zou veel mogelijk worden weggenomen.

Noot 24 De inzet van rolmodellen (BN'ers, topsporters, aansprekende jongeren) acht men van groot belang voor het bereiken van vmbo-leerlingen. Voorts wordt TV in dit verband genoemd als een belangrijk medium. Echter, verschillende respondenten bekritisieren de FLASH!-spotjes, die vorig jaar zijn uitgezonden: deze spotjes vond men niet aansprekend en duidelijk.

Noot 25 Leerlingen die geen goede basis (plezier in bewegen, beheersen van grondvormen van bewegen) hebben meekregen, zijn op het vmbo niet of nauwelijks meer te stimuleren tot sport en bewegen, zo is de heersende gedachte.

- tegenwicht bieden aan de bezuiniging op sportaccommodaties en speelterreinen voor jeugd;
- het stimuleren van organisaties, zoals sportraden, gemeenten en GG&GD'en, tot ondersteuning van vmbo-scholen bij FLASH!-activiteiten;²⁶
- het verhogen van de aantrekkelijkheid (jeugdgerichtheid) van het aanbod van sportverenigingen voor vmbo-jeugd.²⁷

4.4 Samenvattend

- De belangrijkste effecten van FLASH! voor het vmbo zijn dat:
 - tot op heden 80 tot 100 vmbo-scholen het lespakket 'Actieve Leefstijl' hebben gebruikt;
 - naar schatting 57 van deze CITO-scholen (63%) een of meer vervolgacties heeft opgezet, waarvan 19 (21%) drie of meer.
 - deelname aan de FET vrijwel altijd (89%) leidt tot vervolgactiviteiten, terwijl 56% van de FET-scholen drie of meer vervolgactiviteiten opzet;
 - relatief veel scholen (32% van de CITO-, 56% van de FET-scholen) van plan zijn een jaarlijkse FLASH!-week te organiseren;
 - de FET op korte termijn zorgt voor: positieve energie in de school, verbindingen tussen lichamelijke opvoeding en andere schoolvakken/docenten, contacten met lokale sportaanbieders en andere partners, een positieve uitstraling van de school, een impuls en centraal kader voor sport en bewegen op school (agendasetting).
- Succesfactoren voor het tot stand brengen van vervolgactiviteiten zijn onder meer: een kartrekker in de school, draagvlak vanuit de schooldirectie, beleidsmatige, organisatorische en financiële ondersteuning, een helder en goed gefaseerd plan.
- Op lokaal (school)niveau hebben de vmbo-scholen met name behoefte aan ondersteuning bij het zoeken van meer financiële middelen voor sport en bewegen, het tot stand brengen van lokale samenwerking en de organisatie van aansprekende clinics.
- Op landelijk niveau zien de vmbo-scholen voor NISB/FLASH! met name een taak weggelegd op het gebied van belangenbehartiging richting overheid en politiek. Maar ook: algemene promotie van sport en bewegen richting (vmbo-)jeugd en ouders, bevorderen van sport en bewegen bij basisschooljeugd, verbreding van de FLASH! vmbo-campagne, continuïteit in ondersteuning.

Nb. Bovenstaande resultaten dienen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien sprake is van een beperkte steekproefomvang. Om die reden hebben de resultaten met name een indicatieve betekenis.

Noot 26 Bovendien moet hun duidelijk worden gemaakt welke mogelijkheden (modellen) zij hebben om vmbo-scholen te ondersteunen.

Noot 27 Samenwerking tussen vmbo-scholen en lokale sportaanbieders is doorgaans gericht op toeleiding van leerlingen naar de verenigingssport. Die toeleiding heeft alleen kans van slagen als de sportaanbieders weten aan te sluiten op de wensen en behoeften van de vmbo-jeugd. Als de sportaanbieders daar niet in slagen leidt instroom op den duur onherroepelijk tot uitstroom.

5 Effecten van FLASH! op leerlingen

"Die dansclinic was heel leuk. We hebben het er na afloop nog over gehad om zelf een dansgroepje op te richten. Maar ja, dat komt er dan niet van."

Ging het vorige hoofdstuk in op de effecten van FLASH! op vmbo-scholen, in dit hoofdstuk staan we stil bij de effecten die de FLASH! vmbo-campagne heeft op leerlingen. Daarbij leggen we het accent op de kwalitatieve effecten: kwantitatieve effectmeting op leerlingenniveau vereist een zeer omvangrijk longitudinaal onderzoek. Waar toch kwantitatieve effecten worden genoemd heeft dit slechts een indicatief doel. Dat geldt met name voor paragraaf 5.1 en 5.2, waar wordt ingegaan op het effect van FLASH! op de beweegattitude respectievelijk het beweeggedrag van leerlingen. In paragraaf 5.3 volgt een opsomming van ideeën van vmbo-leerlingen zelf om de actieve leefstijl van vmbo'ers te bevorderen. Paragraaf 5.4 tenslotte bevat de samenvatting.

5.1 Effect van FLASH! op beweegattitude

Aan zowel de CITO- als de FET-scholen is gevraagd in te schatten wat het effect is (geweest) van FLASH! op de beweegattitude en ook het beweeggedrag van leerlingen. Deze inschattingen worden hieronder weergegeven. Daarbij gaat het om gemiddelden: de inschattingen van afzonderlijke scholen lopen sterk uiteen. Voorts dient te worden bedacht dat de betrouwbaarheid van deze inschattingen discutabel is.

Inschatting van CITO-scholen (gemiddeld)

- Ruim de helft van de leerlingen heeft meer kennis over bewegen en gezondheid gekregen dankzij FLASH!.
- Bijna één op de drie leerlingen is dankzij FLASH! positiever gaan aankijken tegen sport en bewegen.

Effect op leerlingen volgens onderzoek van CITO²⁸

- Ruim driekwart van de gebruikers van het lespakket 'Actieve Leefstijl' is van mening dat de leerlingen meer te weten zijn gekomen over bewegen en gezondheid (kennis).
- Volgens ruim de helft heeft het lespakket bijgedragen aan een positievere houding ten opzichte van bewegen.

Inschatting van FET-scholen (gemiddeld)

- Zeven op de tien leerlingen heeft dankzij FLASH! meer kennis gekregen over bewegen en gezondheid.
- Ongeveer de helft van de leerlingen is dankzij FLASH! positiever gaan aankijken tegen sport en bewegen.

Noot 28 Hans Kuhlemeier (juli 2005).

5.2 Effect van FLASH! op beweeggedrag

Deelname aan FET-activiteiten

Het directe effect van FLASH! op het beweeggedrag is uiteraard de deelname van leerlingen aan de FET-sportactiviteiten en het FET-feest. In paragraaf 3.2 zagen we dat per FET-school gemiddeld ruim 200 leerlingen actief deelnamen aan de sport- en beweegactiviteiten. Opgeteld zijn derhalve een kleine 3.000 leerlingen door de 13 FET-scholen in beweging gebracht. Daarbij gaat het vooral om leerlingen van 13-15 jaar oud. De FET-feesten trokken gemiddeld 380 bezoekers in de leeftijd van 12-17 jaar. Het totaal aantal leerlingen, dat een FET-feest bezocht is derhalve circa 5.000.

Effect op beweeggedrag ná de FET

FLASH! beoogt uiteraard tevens een effect op het beweeggedrag van vmbo-leerlingen in de periode ná de FET-activiteiten. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om deelname aan vervolgcacties of om sporten in verenigingsverband.

Het gros van de vmbo-scholen geeft aan niet goed in te kunnen schatten of de leerlingen meer zijn gaan bewegen of dit van plan zijn. De case studies maken duidelijk dat dit veelal buiten de scope en verantwoordelijkheid van vmbo-scholen valt:²⁹ "Wij willen leerlingen een positieve beweegervaring laten opdoen, ze laten zien hoe leuk sport en bewegen kan zijn. Of dat ook tot veranderingen in hun gedrag leidt is niet aan de school. Dat voert te ver."

Toch vroegen wij de vmbo-scholen ook hier een inschatting te maken.

Inschatting van CITO-scholen (gemiddeld)³⁰

- Circa 1 op de 7 leerlingen doet dankzij FLASH! vaker mee aan binnenschoolse sportactiviteiten.
- Circa 1 op de 9 leerlingen doet dankzij FLASH! vaker mee aan buitenschoolse sportactiviteiten.
- Circa 1 op de 10 leerlingen is dankzij FLASH! daadwerkelijk meer gaan bewegen.

Inschatting van FET-scholen (gemiddeld)

- Circa 1 op de 5 leerlingen doet dankzij FLASH! vaker mee aan binnenschoolse sportactiviteiten.
- Circa 1 op de 6 leerlingen doet dankzij FLASH! vaker mee aan buitenschoolse sportactiviteiten.
- Circa 1 op de 8 leerlingen is dankzij FLASH! daadwerkelijk meer gaan bewegen.
- Een respondent geeft aan dat het effect meer op langere termijn moet worden gezien: jong geleerd is oud gedaan.

Inschatting van leerlingen zelf

Exemplarisch is de vraag naar veranderingen in het beweeggedrag ook aan enkele leerlingen (deelnemers aan de FET) gesteld. Hieruit valt de voorzichtige conclusie te trekken dat de meeste leerlingen hun dagelijkse (beweeg)gedrag niet of nauwelijks hebben aangepast, maar dat een aantal dankzij FLASH! (meer) is gaan meedoen aan vervolgcactiviteiten op school:

Noot 29 In Utrecht doet de GG&GD onderzoek naar veranderingen in het beweeggedrag van leerlingen. De resultaten van dit onderzoek zijn ten tijde van het schrijven van deze rapportage echter nog niet bekend.

Noot 30 Ook deze inschattingen moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

- "Ik ben niet minder gaan roken of zo, of minder gaan eten."
- "We fietsten al elke dag naar school. Dat doen we nog steeds."
- "Na dat feest kwamen er wel wat meiden bij voor de danscursus."
- "Bijna elke dag zijn we nu aan het streetdancen in de gymzaal op school. Dat is een groepje van 8 ongeveer."
- "Ik voetbalde/tenniste al en dat doe ik nu nog steeds."
- "Zo'n sportdag zou je eigenlijk elke maand moeten hebben."

Succesfactoren

Wat opvalt in de case studies is dat niet elke vervolgactiviteit, gemeten naar deelnamecijfers, even succesvol is. Een aantal factoren blijkt de deelname aan vervolgactiviteiten te bevorderen:

- Brede sportkennismaking: door leerlingen (in de reguliere lessen en/of door middel van clinics à la de FET) te laten kennismaken met een breed palet aan sport- en beweegactiviteiten weten ze beter wat bij ze past en is de drempel om in te stappen op een vervolgactiviteit lager.
- Aantrekkelijke kennismakingsactiviteiten: de activiteiten moeten uiteraard vooral tot de verbeelding spreken en leuk zijn ('de eerste indruk...').
- Leerlingen direct na afloop van een clinic, kennismakingsactiviteit en/of de FET een aantrekkelijk vervolg aanbieden (bijv. inschrijfformulier voor een periodieke cursus, een proefabonnement met korting enz.)³¹: "Die dansclinic was heel leuk. We hebben het er na afloop nog over gehad om zelf een dansgroepje op te richten. Maar ja, dat komt er dan niet van."
- In het verlengde van voorgaande punt: reeds voorafgaand aan kennismakingsactiviteiten van lokale sportaanbieders afspraken maken over een eventueel vervolgaanbod, zodat dat direct na afloop aan leerlingen kan worden gecommuniceerd.
- Voorbeeld doet volgen: als een groep leerlingen gaat deelnemen volgen vaak vanzelf weer anderen: "Fitness ben ik mee gestopt, omdat een vriendin met wie ik samen was er ook mee stopte. Als er meer mensen zouden meedoen die ik ken zou ik het wel weer gaan doen, denk ik."
- Ook niet-sporters betrekken: "Ik ben manager van de dansgroep. Dan moet ik meehelpen met de meester om dingen te regelen. Dat is wel leuk om te doen."

Echter gerealiseerd dient te worden, zo benadrukken diverse respondenten, dat het hoe dan ook een moeilijke opgave is om vmbo-leerlingen te stimuleren tot een actieve leefstijl: "Er zijn geen kunstjes om vmbo'ers aan het bewegen te krijgen".

Belemmerende factoren

Er is ook een aantal factoren dat deelname aan vervolgactiviteiten juist in de weg staat:

- Maximale capaciteit: de lokale sportaanbieders, die op GSG Schagen proeflessen gaan verzorgen, kunnen slechts een beperkt aantal klassen 'bedienen'.
- Concurrerende projecten: de deelname aan vervolgactiviteiten op het Vader Rijn College liep terug, waarschijnlijk omdat de school zich met teveel projecten bezighield.
- Het is en blijft lastig niet-gemotiveerde leerlingen te bereiken, aangezien deelname aan vervolgactiviteiten niet verplicht is: met name leerlingen, die al sporten of die op z'n minst een positieve sportattitude hebben, participeren in vervolgactiviteiten.

Noot 31 Op een enkele uitzondering na (Overbosch College) was hierin nog niet voorzien.

5.3 FLASH!-ideeën van leerlingen zelf

Een greep uit de reacties:

- "Er zou eigenlijk een voetbalveld op het schoolplein moeten zijn. Vroeger had je daar nog een speelveldje, nu niet meer. Dat is wel jammer."
- "Dat je meer vrijheid hebt. Dat je in pauze bijvoorbeeld ook even buiten kan gaan voetballen of even naar de snackbar kunt gaan."
- "Roken verbieden op school. Ook voor docenten."
- "Organiseren dat je met de hele school of je klas af en toe gaat fietsen, lopen of dansen."
- "Meer van zulke feesten."
- "Dat je ook zelf meer feesten kunt organiseren, gewoon met leerlingen."

5.4 Samenvattend

- Het meest directe effect op het beweeggedrag van vmbo-leerlingen is dat circa 3.000 vmbo'ers hebben deelgenomen aan de FET-sportactiviteiten en circa 5.000 aan het FET-feest.
- Volgens eigen inschatting van de vmbo-scholen zijn de effecten op leerlingen iets groter op de FET- dan op de CITO-scholen: leerlingen op de FET-scholen hebben vaker hun kennis over bewegen vergroot (70% tegen 50%), hebben vaker een positievere beweegattitude gekregen (50% tegen 33%) en zijn ook iets vaker meer gaan bewegen.
- Of FLASH! effect heeft (gehad) op het beweeggedrag van leerlingen kunnen de meeste vmbo-scholen echter nauwelijks inschatten; dat valt buiten hun verantwoordelijkheid. De indruk bestaat echter dat de meeste leerlingen hun dagelijkse (beweeg)gedrag niet of nauwelijks hebben aangepast, maar dat een aantal dankzij FLASH! wel (meer) is gaan meedoen aan vervolgvacaties op school.
- Succesfactoren voor de deelname aan vervolgvacaties zijn: een groot palet aan aantrekkelijke sportkennismakingsactiviteiten, leerlingen direct na afloop een aantrekkelijk vervolg aanbieden, de deelname van andere leerlingen en het betrekken van niet-sporters.
- Belemmerende factoren voor deelname aan vervolgvacaties zijn: praktische beperkingen, concurrerende projecten tegelijkertijd en het bereik van niet-gemotiveerde leerlingen.

Nb. Bovenstaande resultaten dienen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien sprake is van een beperkte steekproefomvang en ze deels berusten om schattingen. Om die reden hebben de resultaten met name een indicatieve betekenis.

6 Conclusies en aanbevelingen

Wat heeft de FLASH!-campagne voor het vmbo teweeggebracht bij scholen, hun eventuele samenwerkingspartners en leerlingen en wat zijn daarin bevorderende en belemmerende factoren?

In dit slothoofdstuk beantwoorden we deze centrale onderzoeksvraag in hoofdlijnen, om in het verlengde daarvan aanbevelingen te doen voor een eventueel vervolg van de FLASH! vmbo-campagne.

De deelvragen, zoals geformuleerd in paragraaf 1.2, laten we hier dus buiten beschouwing. Dit om dubbelingen te voorkomen: het antwoord op de deelvragen is terug te vinden in hoofdstuk 2 tot en met 5.

Terug nu dus naar de centrale onderzoeksvraag. Hieronder zetten we de belangrijkste antwoorden c.q. conclusies op een rij. Daarbij onderscheiden we vijf rubrieken: (1) FLASH! algemeen, (2) het lespakket 'Actieve Leefstijl', (3) de FLASH! Energy Tour, (4) het lespakket in relatie tot de FET en (5) ondersteuning. Zoals al eerder opgemerkt dienen de antwoorden en conclusies met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien is gewerkt met een beperkte steekproefomvang.

FLASH! algemeen

- FLASH! is breed bekend onder vmbo-scholen, ze juichen de campagne toe, maar een aanzienlijk aantal acht de campagne niet op de eigen school van toepassing ("Wij zijn al actief"); op basis van de resultaten totnogtoe is het zaak duidelijk te communiceren dat en hoe FLASH! ook voor deze scholen een meerwaarde kan hebben.

Lespakket 'Actieve Leefstijl'

- Ongeveer de helft van de vmbo-scholen (230) heeft het lespakket 'Actieve Leefstijl' besteld, maar ongeveer een kwart (80-100 scholen) werkt er ook daadwerkelijk mee. Naast communicatie is meer aandacht gewenst voor de implementatie c.q. organisatorische inbedding (een kartrekker!). Ondersteuners kunnen hier een belangrijke rol in spelen.
- Over de inhoud en opzet van het lespakket 'Actieve Leefstijl' zijn docenten en leerlingen redelijk tot goed te spreken; (nog) meer aandacht voor praktische en eenvoudig uitvoerbare opdrachten, experimenten en proefjes zou het pakket nog sterker maken.

FLASH Energy Tour (FET)

- Scholen kijken met veel tevredenheid terug op de FET-sportactiviteiten, alhoewel de aanpak en opzet (aantal aangeboden clinics en aantal deelnemers) sterk verschilt per school. Ook hier is vooral organisatorische inbedding de cruciale factor (i.c. een enthousiasmerende kartrekker).
- Over het FET-feest zijn deelnemers en betrokkenen zonder uitzondering laaiend enthousiast: men raakt niet uitgepraat over de professionele opzet, de TMF-achtige sfeer, de aansprekende 'speaker' en de optredens. Bovendien wordt een groep (niet-sporters, allochtone meisjes) bereikt die via reguliere weg niet te bewegen is.
- Daar staat echter tegenover dat de opzet en investering meer past bij een bezoekersaantal van minimaal 1000 dan van (gemiddeld) 380 leerlingen. Het verdient aanbeveling te onderzoeken of het aantal bezoekers kan worden ver-

groot, zonder dat dit ten koste gaat van de deelname van kwetsbare groepen (zoals allochtone meisjes). Denk in dit verband bijvoorbeeld aan een intensievere werving van leerlingen van niet-doelklassen, de toelating van introducés en een gemeentebreed FET-feest.

- Daarnaast kunnen de FLASH!-boodschap en het FLASH!-karakter van het feest worden versterkt door het aantal demonstraties en beweegactiviteiten op en rond het podium uit te breiden.
- Directe (korte termijn) effecten van de FET zijn: positieve energie in de school, verbindingen tussen lichamelijke opvoeding en andere schoolvakken/docenten, contacten met lokale sportaanbieders en andere partners, een positieve uitstraling van de school, een impuls en centraal kader voor sport en bewegen op school (agendasetting).
- Het gros van de FET-scholen (en ook een groot aantal van de CITO-scholen) voorziet in een vervolgaanbod (met name een jaarlijkse FLASH!-week blijkt populair) en heeft dit vastgelegd in een FLASH!-plan. Voor de scholen zelf is deze inzet al heel wat, maar om blijvende gedragsverandering bij leerlingen te bewerkstelligen is meer nodig: de vervolgacties zijn in veel gevallen niet structureel verankerd, ongericht en onvoldoende gekoppeld aan reguliere lokale sportaanbieders. Vmbo-scholen behoeven ondersteuning op dit vlak.
- Bovendien dienen de vmbo-scholen meer rekening te houden met succesfactoren voor deelname van leerlingen aan vervolgactiviteiten: een groot palet aan aantrekkelijke sportkennismakingsactiviteiten, leerlingen direct na afloop een aantrekkelijk vervolg aanbieden, de deelname van andere leerlingen en het betrekken van niet-sporters.
- De FET kan, kortom, dienen als een zinvolle en bruikbare aanjager om scholen (en leerlingen) in beweging te krijgen, mits (a) het deel uitmaakt van een groter 'sport- en beweegplan', (b) voorzien is in een vervolgaanbod en (c) de hiervoor genoemde succesfactoren voor vervolgactiviteiten ter harte worden genomen.

Lespakket in relatie tot FET

- De FET heeft een meerwaarde ten opzichte van het lespakket 'Actieve Leefstijl', in de zin dat het niet slechts inzet op kennisvermeerdering, maar dat tevens koppelt aan een positieve bewegingsassociatie door leerlingen aan den lijve te laten ervaren hoe leuk sport en bewegen kan zijn. Bovendien vinden op de FET-scholen meer vervolgacties plaats en is het effect op leerlingen iets groter.
- Beide interventies zijn echter feitelijk onvergelijkbaar: het lespakket 'Actieve Leefstijl' is een relatief eenvoudig interventie voor veel scholen, terwijl de FET een intensieve en diepgaande interventie is voor een beperkt aantal scholen. Er mist nog een aanbod 'tussenin'; te denken valt aan een combinatie van het lespakket en een vereenvoudigde versie van de FET: zie ook verder.
- Het lespakket 'Actieve Leefstijl' en de FET vormen bovendien nog te veel losse elementen. Het effect kan worden versterkt wanneer beide onderdelen meer naar elkaar verwijzen en in elkaar grijpen.

Ondersteuning

- Op lokaal (school)niveau hebben de vmbo-scholen met name behoefte aan ondersteuning bij het zoeken van meer financiële middelen voor sport en bewegen, het tot stand brengen van lokale samenwerking en de organisatie van aansprekende clinics.
- Op landelijk niveau zien de vmbo-scholen voor NISB/FLASH! met name een taak weggelegd op het gebied van belangenbehartiging richting overheid en politiek. Maar ook is behoefte aan:
 - algemene promotie van sport en bewegen richting (vmbo-)jeugd en ouders: de destijds geopperde 'beweegsoap' *Strak!* zou een goede optie kunnen zijn (dit zou de merknaam FLASH! kunnen versterken);

- bevorderen van sport en bewegen bij basisschooljeugd: een van de andere deelcampagnes van FLASH! richt zich hier specifiek op;
- verbreding van de FLASH! vmbo-campagne: zie verder;
- continuïteit in ondersteuning: idem.

Advies

Aanbevelingen, die rechtstreeks voortvloeien uit de resultaten en conclusies, zijn hierboven reeds aan bod gekomen. We sluiten dit rapport af met een advies voor het vervolg van de FLASH! vmbo-campagne. Het gaat hier om aanbevelingen ten aanzien een aantal cruciale en fundamentele keuzes, waarvoor de FLASH!-campagneleiding zich gesteld ziet. Ook deze aanbevelingen zijn gebaseerd op de resultaten en conclusies, maar minder rechtstreeks.

Terugblikkend op het eerste volledige jaar van de FLASH! vmbo-campagne kunnen we constateren dat van duurzame effecten op gedragsniveau van leerlingen niet of nauwelijks sprake is. Ook op schoolniveau zijn de kwantitatieve effecten beperkt. Zo is een van de ambitieuze doelstellingen '80 vmbo-scholen met drie of meer vervolgcacties' *nochtans* niet gerealiseerd: grof geschat hebben niet meer dan 30 scholen drie of meer vervolgcactiviteiten opgezet.

Daar staat echter tegenover dat:

- FLASH! stevig op de kaart is gezet bij vmbo-scholen;
- de acties ontegenzeggelijk hebben geleid tot verstevigde aandacht voor sport en bewegen op een deel van de vmbo-scholen: circa 70 scholen hebben één of meer vervolgcactiviteiten op touw gezet.

Belangrijker nog is dat de afgelopen periode veel leerzame ervaringen zijn opgedaan met het bevorderen van sport en bewegen op vmbo-scholen en bij – leerlingen. In die zin was sprake van een ontwikkel- en experimenteerfase, waarin succesfactoren zijn achterhaald en verbeterpunten zijn bepaald.

Nu de basis is gelegd, is het moment aangebroken om met de FLASH! vmbo-campagne een nieuwe weg in te slaan. Een weg die in het teken staat van implementeren en verbreden. Twee sporen zijn daarin van belang:

- 1 ervaringen en leerpunten van FLASH!-vmbo verspreiden;
- 2 het netwerk voor FLASH!-vmbo versterken en verbreden.

Ervaringen en leerpunten van FLASH!-vmbo verspreiden

Allereerst gaat het erom de ervaringen en leerpunten van afgelopen periode breed onder de aandacht te brengen van vmbo-scholen en ondersteuners. Dit dient twee doelen: (1) hen overtuigen van het belang en de meerwaarde van FLASH!-vmbo en (2) hen ondersteuning bieden bij de uitvoering daarvan.

In dit kader valt te denken aan de ontwikkeling van een aansprekende folder en brochure³², waarin praktische informatie wordt gebundeld. In de kern gaat het daarbij om een handzame en populaire vertaling van de succesfactoren, verbeterpunten, do's en dont's, die in onderhavig rapport aan bod komen. Daarnaast dient de brochure ook te verwijzen naar mogelijkheden voor ondersteuning, contact-adressen enz.

Noot 32 Uiteraard kan ook worden gekozen voor (een combinatie met) een andere informatiedrager, zoals een cd-rom, dvd of video. Het verdient aanbeveling na te gaan waar de voorkeur van vmbo-scholen zelf naar uitgaat.

Om aan te sluiten op de uiteenlopende wensen en behoeften van vmbo-scholen (met name: hoe diepgaand c.q. intensief wil men FLASH! insteken?) worden in de brochure verschillende interventiemogelijkheden gepresenteerd, compleet met te verwachten resultaten, randvoorwaarden, tips, handvatten, draaiboeken en dergelijke. Onder meer gaat het daarbij om de organisatie van een jaarlijkse FLASH!-week. Een week waarin scholen – op een intensiteitsniveau naar keuze – een aanbod van sport- en beweegactiviteiten combineren met het gebruik van onderdelen van het lespakket 'Actieve Leefstijl'.

De invulling wordt op deze manier dus meer bij de scholen zelf neergelegd, zonder hen overigens aan hun lot over te laten. Want het verdient aanbeveling hun de mogelijkheid te bieden ondersteuning in te huren, bijvoorbeeld voor de organisatie van (onderdelen van) de FET als kick-off van het structurele bewegingsplan van de school, buurt of gemeente.

Het netwerk voor FLASH!-vmbo versterken en verbreden

Een aansprekende informatiebrochure alleen is uiteraard onvoldoende. Om effect te sorteren moet het deel uitmaken van een breder implementatieplan. Een cruciaal onderdeel daarvan vormt het investeren in een netwerk. Vooral enthousiasmerende kartrekkers in vmbo-scholen blijken van evident belang. Het is dus zaak hen te vinden, te interesseren en te binden. Dat kan rechtstreeks, maar ook ondersteuningsorganisaties, zoals GG&GD'en, gemeenten en sportraden, kunnen hier een belangrijke rol in spelen. Zij kunnen vmbo-scholen ondersteunen bij het zoeken van meer financiële middelen voor sport en bewegen, het tot stand brengen van lokale samenwerking en de organisatie van aansprekende clinics. FLASH! staat derhalve tevens voor de uitdaging deze ondersteuningsorganisaties te overtuigen van hun mogelijke rol richting vmbo-scholen en hen daarvoor concrete suggesties aan te reiken.